

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

ЦИТРИК ВІКТОР ЯРОСЛАВОВИЧ

УДК 343.9:343.352(477)

**ПІДКУП У СФЕРІ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
КРИМІНОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінології та кримінально-виконавчого права Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України
ДРЬОМІН Віктор Миколайович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
проректор з наукової роботи,
завідувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
ЛИТВИНОВ Олексій Миколайович,
Харківський національний університет внутрішніх
справ, начальник кафедри кримінального права та
кримінології

кандидат юридичних наук, професор
АНДРУШКО Петро Петрович,
Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, завідувач кафедри кримінального
права та кримінології

Захист відбудеться «__»_____ 2014 року о ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «__»_____ 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.І. Чанишева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. За період незалежності в умовах соціально-економічних перетворень із метою забезпечення сталого розвитку суспільства Україна знаходилася у пошуках оптимальної стратегії протидії корупції. Було впроваджено важливі організаційні та правові заходи, які свого часу сформували основу для стримування корупційної поведінки. Разом із тим, основним недоліком протидії стало «точкове» реагування на окремі прояви надання/одержання неправомірної вигоди, у той час як механізм розширеного відтворення корупції набував обертів. Розповсюдження корупційної психології і корупційної субкультури призвело до масштабних деформацій правосвідомості, коли корупційна поведінка стала «нормою», звичним відносно масовим способом вирішення проблем при наданні й отриманні публічних послуг, комерційній діяльності та в побуті.

Протидія корупційним відносинам у сфері публічної служби є традиційною у нашій державі, але саме публічний сектор залишається найбільш ураженим корупцією, а її системоутворюючий прояв у формі підкупу – найбільш характерним для сучасності. Підкуп у публічній службовій діяльності не тільки підриває авторитет держави, формуючи при цьому атмосферу недовіри до влади, але й провокує корупцію у інших сферах. Тому запорукою нейтралізації системних корупційних зв'язків повинен стати перехід від виявлення окремих фактів надання та одержання неправомірної вигоди й реагування на них до стратегії комплексного запобіжного впливу на відносини підкупу.

Теоретичним підґрунтям вивчення підкупу у сфері публічної службової діяльності, удосконалення законодавства та правозастосовної практики стали дослідження, які проводили такі вітчизняні фахівці з кримінального права, кримінології, криміналістики, адміністративного та міжнародного права, як П.П. Андрушко, Л.І. Аркуша, Л.В. Багрій-Шахматов, О.М. Бандурка, В.С. Батиргарєєва, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.В. Василевич, В.О. Глушков, В.В. Голіна, Б.М. Головін, Н.О. Гурова, В.К. Грищук, І.М. Даньшин, Т.А. Денисова, О.М. Джужа, В.М. Дрьомін, О.О. Дудоров, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, Н.А. Зелінська, О.Г. Кальман, М.І. Камлик, О.В. Козаченко, В.П. Корж, О.М. Костенко, О.Г. Кулик, В.М. Куц, О.М. Литвак, О.М. Литвинов, С.Я. Лихова, М.І. Мельник, Д.Г. Михайленко, В.О. Навроцький, Є.В. Невмержицький, В.І. Осадчий, В.М. Попович, О.Я. Светлов, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, В.О. Туляков, Є.В. Фесенко, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, В.І. Шакур та ін.

Ураховуючи, що кримінологічне значення проблеми підкупу у сфері публічної службової діяльності не обмежується національними кордонами, інтерес становлять наукові праці зарубіжних учених, зокрема В.В. Астаніна, Т.Б. Басової, С.В. Ванюшкіна, Б.В. Волженкіна, А.І. Долгової, П.О. Кабанова, В.С. Комісарова, В.М. Кудрявцева, Н.Ф. Кузнецової, Н.О. Лопашенко, В.В.

Лунєєва, С.В. Максимова, О.І. Мізерія, А.В. Наумова, В.А. Номоконова, Т.Я. Хабрієвої, Л. Шеллі та інших науковців.

Науковий інтерес до вивчення підкупу проявився в останні роки. Так у 2012 році І.О. Томчук було захищено дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Давання хабара: кримінально-правова та кримінологічна характеристика», а у 2014 році – дисертаційну роботу О.Д. Ярошенко на тему «Кримінальна відповідальність за пропозицію та надання неправомірної вигоди службовій особі (ст.369 КК України)».

Наукова актуальність та практична значимість дослідження підкупу у сфері публічної службової діяльності набуває особливої гостроти у світлі сучасної антикорупційної політики та необхідності реформування й гармонізації законодавства з міжнародними стандартами криміналізації корупції. Існує нагальна потреба в узагальненні практичного досвіду протидії зазначеному явищу державними органами та громадськими інститутами, аналізі результатів використання зарубіжного законодавства та відповідних міжнародно-правових актів.

Незважаючи на наявність ґрунтовних наукових розробок із питань запобігання та протидії підкупу, до цього часу вказана проблема не розглядалася крізь призму кримінальної активності, зумовленої характеристикою інститутів транзитивного (перехідного) суспільства. Між тим, доцільність застосування інституціонального підходу впливає з концепції розуміння злочинності як різновиду масової соціальної практики. Такий ракурс дозволяє за окремими фактами надання і одержання неправомірної вигоди виявити цілісні соціальні практики та спільноти учасників корупційних відносин.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження ґрунтується на положеннях Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1209-р.

Результати дослідження мають сприяти реалізації Національної антикорупційної стратегії на 2011-2015 роки, схваленої указом Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1001/2011, Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011-2015 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 р. № 1240, та Плану першочергових заходів з подолання корупції, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. №647-р. Робота відповідає положенням плану наукових досліджень кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011-2015 роки «Кримінологічні, пенітенціарні та кримінально-правові заходи забезпечення сталого розвитку суспільства» як складової частини плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на тему «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого

розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 0110U000671).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексний кримінологічний аналіз підкупу в публічній сфері та розроблення пропозицій щодо нейтралізації корупційного впливу на службовців публічної сфери.

Реалізація багатопланової та комплексної мети зумовлює постановку і вирішення таких завдань:

- охарактеризувати феноменологію змісту та структури корупційних відносин в умовах трансформації сфери службової діяльності;
- визначити сутність підкупу у сфері публічної службової діяльності як інституціолізованої форми корупційних практик;
- дослідити соціально-кримінологічну обумовленість та генезу законодавства про заборону підкупу у сфері публічної службової діяльності;
- здійснити аналіз кримінологічних показників надання і одержання неправомірної вигоди (хабарництва) як фіксованого прояву підкупу;
- надати кримінологічну характеристику учасників підкупу у сфері публічної службової діяльності;
- дослідити фактори підкупу в публічній сфері службової діяльності;
- охарактеризувати інфраструктуру підкупу у сфері публічної службової діяльності – систему «кадрових», організаційно-допоміжних та ідеологічних ресурсів відтворення корупційної поведінки у формі підкупу;
- вивчити зарубіжний досвід криміналізації підкупу та можливості його впровадження у законодавство України;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення заходів запобігання підкупу в публічному секторі службової діяльності.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані з поширенням системних проявів підкупу публічних службовців та діяльністю щодо запобігання їм.

Предметом дослідження є підкуп у сфері публічної службової діяльності як кримінологічний феномен.

Методи дослідження обрано, виходячи з поставлених у роботі мети та завдань, з урахуванням його об'єкта та предмета. Завдяки комплексності методик кримінологічних досліджень було застосовано поєднання загальнонаукових і спеціальних методів пізнання. Діалектичний метод дозволив розглянути природу й розвиток корупційних відносин у публічному секторі в їх взаємозв'язку та взаємовпливі з іншими процесами та явищами соціального буття (п.п. 1.1, 1.2). Формально-догматичний метод було використано для тлумачення окремих положень чинного законодавства України та міжнародно-правових актів щодо визначення підкупу та регулювання діяльності з протидії підкупу у сфері публічної (державної) служби (п.п. 1.1, 3.2). За допомогою контент-аналізу було проаналізовано наукові теоретичні розробки з проблематики теми, офіційні повідомлення в засобах масової інформації й аналітичні матеріали правоохоронних органів

щодо стану та результатів протидії підкупу у сфері публічної службової діяльності (п.п. 2.1, 2.2, 2.3, 2.4). Історико-правовий метод застосовувався при проведенні аналізу окремих положень кримінального законодавства різних часів (п. 1.3); компаративістський – при вивченні зарубіжного досвіду впливу на підкуп у публічній діяльності (п. 3.1); статистичний – при оцінці показників та виявленні тенденцій підкупу в публічній службовій діяльності (п.п. 2.1, 2.2); конкретно-соціологічний – у процесі анкетного опитування, аналізу документів та матеріалів щодо окремих аспектів досліджуваної проблеми, узагальнення практичного досвіду (п.п. 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.2). За допомогою системно-структурного методу було визначено основні детермінанти підкупу у сфері публічної службової діяльності (п. 2.3); методи узагальнення й моделювання було застосовано при дослідженні існуючих недоліків запобігання підкупу в публічній сфері, а також внесення пропозицій щодо їх усунення (п. 3.2).

Емпіричну основу дослідження становить комплекс даних практичного характеру, джерелами яких є: вивчення й аналіз статистичних показників надання і одержання неправомірної вигоди (хабарництва) як фіксованого прояву підкупу в Україні за офіційною звітністю Міністерства внутрішніх справ України та Генеральної прокуратури України за 1990-2013 рр.; вивчення матеріалів 115 кримінальних проваджень (справ) про злочини, що характеризуються підкупом службової особи публічного права; анкетне опитування працівників органів внутрішніх справ, прокуратури та судів загальної юрисдикції кількістю 342 особи та громадян загальною кількістю 450 осіб, проведене в Закарпатській, Івано-Франківській, Волинській, Київській, Черкаській, Одеській, Херсонській, Донецькій та Дніпропетровській областях.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим в українській кримінологічній науці монографічним дослідженням, у якому розкривається кримінологічна сутність підкупу як інституціолізованої форми корупційних практик в умовах сучасної трансформації сфери службової діяльності та реформування антикорупційного законодавства. Науковою новизною відзначаються такі положення:

у перше:

- обґрунтовано концепцію підкупу у сфері публічної службової діяльності як інституціолізованої форми корупційних відносин, що становить складну самовідтворюючу систему, функціонування якої забезпечується за рахунок структурних, тривалих та розгалужених зв'язків, які опосередковують незаконну купівлю/продаж послуг службових осіб публічної сфери;

- досліджено соціально-психологічні основи та кримінологічне значення взаємодії учасників підкупу у сфері публічної службової діяльності, заснованої на готовності до корупційної поведінки та різнопорядкових, але корелюючих мотивах;

- виявлено й проаналізовано активну роль вигодонадавача в механізмі підкупу у сфері публічної службової діяльності, що проявляється в ініціюванні створення корупційних ситуацій та забезпеченні стійкого розвитку корупційних відносин;

- сформульовано визначення та охарактеризовано інфраструктуру підкупу у сфері публічної службової діяльності, що представляє собою систему «кадрових», організаційно-допоміжних та ідеологічних ресурсів, які опосередковують незаконну купівлю/продаж послуг службових осіб публічної сфери, забезпечують функціональність та сприяють інституціалізації підкупу;

- запропоновано впровадження моніторингу корупційних ризиків на державному рівні, які поряд із факторами підкупу у сфері публічної службової діяльності мають самостійне детермінуюче значення і несуть у собі змістовне навантаження потенційної (стимулюючої) реалізації відносин підкупу;

- обґрунтовано необхідність доповнення Кримінального кодексу України статтею 375-1, яка б передбачала самостійну відповідальність за активний підкуп судді (суддів);

удосконалено:

- теоретичні положення щодо соціально-кримінологічної зумовленості та історичної ретроспективи проявів підкупу, що ілюструють паралельність суспільно-політичних уявлень про його природу та динаміку кримінального законодавства, а також виокремлюють тенденцію, за якою поступово законодавець приходить до такої моделі заборони підкупу, що характеризується близькістю й рівністю надання і одержання вигоди;

- кримінологічну характеристику факторів відтворення корупційних практик у формі підкупу, яка включає систему організаційно-управлінських, суспільно-політичних, соціально-економічних, правових, ідеологічних та соціально-психологічних детермінант;

- пропозиції використання зарубіжного досвіду щодо криміналізації підкупу у сфері публічної службової діяльності та розроблення профілактичного законодавства;

набули подальшого розвитку:

- аналітичні узагальнення кримінологічних показників підкупу в публічному секторі на основі офіційних і додаткових джерел даних про надання й одержання неправомірної вигоди (хабарництво);

- пропозиції встановлення відповідальності керівника державного органу за невжиття заходів щодо усунення причин корупції у відомстві, яке йому підпорядковане;

- положення про необхідність усунення при наданні публічних послуг та прийнятті управлінських рішень негативного впливу так званого «людського фактору» шляхом запровадження багатофункціональних центрів у формі «єдиного вікна» та системи електронного врядування.

Практичне значення одержаних результатів. Завдяки комплексності розглядуваної теми результати дисертаційного дослідження можуть знайти широке застосування у:

науково-дослідній роботі – з метою вивчення проблем, пов'язаних із відтворенням відносин підкупу на національному і міжнародному рівнях;

правотворчості та правозастосуванні – для розроблення державних програм протидії корупції, удосконалення механізмів регулювання державної

служби в напрямі усунення корупційних ризиків, розроблення заходів запобігання підкупу, для вдосконалення діяльності правоохоронних та контролюючих органів щодо виявлення й обліку корупційних злочинів, усунення причин криміналізації сфери публічної службової діяльності (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в практичну діяльність ГУМВС України в Одеській області від 20.03.2014 р.);

навчальному процесі – при викладанні студентам курсів «Кримінологія» та «Транснаціональна злочинність», а також при розробленні методичних рекомендацій, наукових коментарів та навчальних посібників (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в навчальний процес Національного університету «Одеська юридична академія» від 05.09.2014 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження було оприлюднено на науково-практичних семінарах і конференціях у 2008-2014 рр., зокрема: Всеукраїнській науковій конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 18-19 квітня 2008 р.), Міжнародній науковій конференції молодих вчених «Актуальні питання реформування правової системи України» (м. Луцьк, 29-30 травня 2009 р.), Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 21-22 травня 2010 р.); Науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу «Правовий розвиток України у сучасному світі» (м. Одеса, 13-14 травня 2010 р.); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 20-21 травня 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правова і кримінологічна культура в механізмі протидії злочинності» (м. Одеса, 1-2 жовтня 2012 р.); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 20-21 квітня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Глобалізація правового простору: міжнародний, наднаціональний, національний рівні» (м. Харків, 25-26 червня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права» (м. Львів, 22-23 березня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії» (м. Ужгород, 30-31 березня 2013 р.), Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16-17 травня 2014 р.).

Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного університету «Одеська юридична академія» та використовувалися при викладанні курсу «Кримінологія» та «Транснаціональна злочинність».

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено в 17 публікаціях, 5 з яких – наукові статті, опубліковані у фахових виданнях, що

входять до затвердженого МОН України переліку, 1 статтю опубліковано в зарубіжному виданні.

Структура дисертації обумовлена метою дослідження та поставленими завданнями і складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 235 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 189 сторінок, список використаних джерел (256 найменувань) – 26 сторінок, додатки – 20 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначаються мета і завдання, об'єкт і предмет дослідження, його методологічна та емпірична бази, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, розкриваються основні положення, наукова новизна дослідження, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, наводяться дані про їх апробацію, публікації та структуру дисертації.

Перший розділ «Теоретико-методологічні основи кримінологічного дослідження підкупу у сфері публічної службової діяльності» складається з трьох підрозділів і присвячений основоположним засадам кримінологічного вивчення підкупу в публічній сфері службової діяльності.

У **підрозділі 1.1. «Змістовно-структурна характеристика корупції як об'єкта кримінологічного вивчення»** досліджується соціальна та правова природа корупції як системно-структурного феномену.

З аналізу нормативного, міжнародно-правового та доктринального підходів до розуміння корупції, а також кримінологічної оцінки сучасних корупційних відносин вбачається діалектична змістовна єдність підкупу та корупції, що дає можливість використати методологічний інструментарій вивчення корупції та екстраполювати його на дослідження підкупу. Так сучасна корупція характеризується розшаруванням на сфери за властивостями відповідних уповноважених суб'єктів правопорушень.

Розподіл корупції на приватний і публічний сектор засновано на принциповій відмінності природи повноважень публічних і приватних службовців, їх значимості. У приватних організаціях управлінський апарат менш відокремлений від процесу матеріального виробництва, а посягання з боку публічних службовців призводять до послаблення державної влади, що зумовлює різний ступінь суспільної небезпеки відповідних видів корупційних правопорушень, ілюструє особливості їх причин і умов, а також моделей запобігання.

Установлено, що на тлі посилення приватно-правових засад у регулюванні суспільних відносин, публічний сектор залишається найбільш ураженим корупцією, а її системоутворюючий прояв у формі підкупу – найбільш характерним для сучасності.

У **підрозділі 1.2. «Підкуп у сфері публічної службової діяльності як**

інституціолізована форма корупційних практик» розглядається соціальна сутність підкупу, його операціоналізація в кримінальному праві та кримінології стосовно сфери публічної службової діяльності та з'ясовується місце останнього в системі корупційних відносин.

На підставі вивчення наукових праць обґрунтовується, що публічна службова діяльність, у межах якої реалізується підкуп, заснована на класифікації функцій держави та нормах КК України, складається з таких секторів: 1) публічний державний та муніципальний сектор, який представлений органами державної влади різного рівня, органами місцевого самоврядування, правоохоронними, контролюючими органами та органами правосуддя; 2) господарчий публічний сектор – представлений державними й комунальними підприємствами; 3) соціальний сектор – некомерційна публічна сфера – освіта, наука, охорона здоров'я, культура тощо; 4) військовий сектор.

Підкуп у сфері службової діяльності характеризується такими ознаками: 1) домовленість (угода), учасником якої виступатиме, з одного боку, спеціальний суб'єкт – службова особа публічної сфери, з іншого – будь-який інший (загальний) суб'єкт, зацікавлений у здійсненні діяння першого, визначеного умовою даної угоди; 2) домовленість має завідомо незаконний характер для обох сторін; 3) дія, яка виконується, може бути як незаконного, так і законного характеру; 4) домовленість має взаємовигідний характер, а тому виражена в обопільній зацікавленості безвідносно до ініціативи якоїсь зі сторін; 5) предмет підкупу може мати як матеріальний, так і нематеріальний характер, – грошові кошти, майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи; 6) угода має добровільний характер, при якому зобов'язанню службової особи публічної сфери вчинити (утриматися від учинення) яку-небудь дію відповідає зобов'язання заінтересованої особи надати певні матеріальні цінності, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи і навпаки.

На основі розробленої професором В.М.Др'омініним інституціональної концепції злочинності як різновиду соціальної практики встановлено, що за сучасних умов підкуп у сфері публічної службової діяльності є основною, найбільш поширеною та небезпечною інституціолізованою формою прояву корупції і становить складну самовідтворюючу систему, функціонування якої забезпечується структурними, тривалими та повсюдними зв'язками, що опосередковують незаконну купівлю/продаж послуг службових осіб публічної сфери.

У підрозділі 1.3. «Соціально-кримінологічна обумовленість та історико-правова характеристика проявів підкупу в сфері управлінської діяльності» досліджено генезу та основні етапи формування на законодавчому рівні відповідальності за підкуп.

За допомогою історико-генетичного підходу виявлено витoki відносин підкупу та продажності управлінців, обґрунтовано закономірності видозміни корупційних практик та проведено оцінку трансформаційного потенціалу різноманітних програм протидії проявам підкупу.

У соціально-кримінологічній зумовленості вбачається еволюційна зміна

функціонального призначення інститутів корупційних відносин у соціальному середовищі та особистісних уявлень про наслідки задоволення потреб засобом корумпування. Так від загального схвалення масова свідомість (колективна психологія) сприйняття корупції змінюється до прийнятності, а в підсумку – до оцінки деструктивності підкупу.

Указані закономірності зумовили вектори й динаміку розвитку правової оцінки корупційних відносин.

Генезис та еволюцію закону про кримінальну відповідальність за підкуп розділено на декілька етапів, у межах кожного з яких кримінально-правова модель заборони його проявів була відносно стабільною. При цьому виділяються темпоральні відрізки, коли підкуп, як і корупція взагалі, був або повністю легальною (інститут «кормління»), або напівлегальною (практики «посулу», «поминок» та «почесті»), або в цілому протиправною діяльністю.

На сучасному етапі (з 2011 р.) встановлено соціально обумовлену диференціацію кримінальної відповідальності за підкуп по суб'єктах одержання винагороди, а також по кваліфікуючих ознаках надання неправомірної винагороди.

Другий розділ «Кримінологічна характеристика підкупу у сфері публічної службової діяльності» складається із чотирьох підрозділів і присвячений аналізу кримінологічних показників стану, особливостей учасників, факторів та інфраструктурних складових підкупу в публічному секторі службової діяльності.

У *підрозділі 2.1. «Рівень, динаміка, структура та географія підкупу службової особи публічного права в Україні»* здійснено аналіз показників надання і одержання неправомірної вигоди (хабарництва) як фіксованого прояву підкупу на основі офіційних статистичних даних та додаткових джерел з урахуванням традиційно високого рівня його латентності.

Аналіз статистичних даних про факти одержання і надання неправомірної вигоди (хабара) в Україні свідчить про тенденцію поступового зменшення реєстрації фактів її надання на фоні збільшення фактів одержання. Так в останні п'ять років кількість зареєстрованих фактів одержання неправомірної вигоди (хабара) у порівнянні з 1991 р. зросла більш, ніж у 5 разів, тоді як виявлення і реєстрація надання неправомірної вигоди (хабара) у цей же період зменшилася удвічі. Хоча за результатами проведеного нами анкетування 71 % опитаних громадян протягом останнього року мали досвід надання неправомірної вигоди, що свідчить про суттєву поширеність в Україні корупційних практик у формі підкупу.

Відповідно до зібраних емпіричних даних у майже 60% фактів підкупу у сфері публічної службової діяльності, неправомірною вигодою надавалася за вчинення завідомо незаконних дій, обумовлених винагородою, і у 40% – за дії (бездіяльність) у межах закону. Здебільшого предметом підкупу виступали грошові кошти – 94,7%. У 3,5% – неправомірною вигодою виступали певні матеріальні цінності: вироби з дорогоцінних металів, побутова техніка, будівельні матеріали тощо. І лише у 1,8% мало місце одержання неправомірної

вигоди у вигляді матеріальних послуг (ремонт службового кабінету, квартири тощо).

Проведений порівняльний аналіз та узагальнення альтернативних джерел щодо найбільшого поширення корупційних практик у формі підкупу показує такі сфери: правосуддя, правоохоронна та контрольно-наглядова діяльність, медицина та охорона здоров'я, сфера надання адміністративних послуг.

Відповідно до офіційних статистичних даних найбільша кількість фактів підкупу у сфері публічної службової діяльності виявляється та реєструється у Дніпропетровській, Донецькій, Луганській, Одеській та Харківській областях (у середньому в кожній із цих областей обліковується 230-250 фактів надання та одержання неправомірної вигоди в рік); найменша кількість фактів підкупу службової особи публічного права реєструється в Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Рівненській, Сумській, Чернігівській та Чернівецькій областях (60-70 фактів).

У підрозділі 2.2. *«Кримінологічна характеристика учасників підкупу у сфері публічної службової діяльності»* виявлено й систематизовано особистісні характеристики вигодонадавачів та вигодоодержувачів, соціально-психологічні закономірності їх взаємодії.

Результати аналізу даних офіційної статистики та вивчення кримінальних проваджень (справ) свідчать, що розподіл за статевою ознакою вигодонадавачів та вигодоодержувачів є рівнозначним (близько 76 % чоловіків та відповідно 24 % жінок). Найвища кримінальна активність вигодоодержувачів припадає на вік старше 45 років, що є закономірним з огляду на особливий соціальний статус – зайняття відповідної посади в публічній сфері. Натомість, серед осіб, які надають неправомірну вигоду, більш вагома вікова категорія – від 25 до 39 років, яка характеризує активність користувачів публічних послуг.

Вивчення освітньо-професійного рівня злочинців показує традиційно високий показник, характерний для вигодоодержувачів, та значно менший для вигодонадавачів. Частка осіб із повною та базовою вищою освітою серед осіб, винних в одержанні неправомірної вигоди (77,6%), у 2,5 рази перевищує аналогічний показник серед осіб, винних у наданні неправомірної вигоди (32,9%).

Установлено, що для одержання неправомірної вигоди не характерний рецидив злочинів у його кримінально-правовому розумінні. Питома вага осіб, які раніше притягувалися до кримінальної відповідальності, становить 1,5%. Хоч офіційна статистична звітність показує невеликий рівень рецидиву одержання неправомірної вигоди, проте насправді він досить значний та має високу латентність. Указане підтверджується проведеним нами анкетуванням, відповідно до якого понад 30% опитаних громадян зазначили, що їм доводилося протягом останнього року надавати неправомірну вигоду (хабар) одному і тому ж службовцю декілька разів. Це свідчить про системність зв'язків учасників зазначених корупційних відносин та їх пролонгований характер.

Незважаючи на різнорідну природу особистості злочинців, які беруть

участь у підкупі (одна особа – спеціальний суб'єкт злочину, типовий представник білокомірцевого виду злочинців, друга – загальний суб'єкт, добровільний або «вимушений» користувач публічних послуг), спостерігається кореляційна залежність (відповідність) їх кримінологічних рис у механізмі підкупу в сфері публічної службової діяльності.

Проаналізовано активну роль вигодонадавачів у механізмі реалізації підкупу в сфері публічної службової діяльності, що проявляється в ініціюванні корупційних відносин та прагненні забезпечення їх сталого розвитку.

У *підрозділі 2.3. «Фактори підкупу в публічному секторі»* розглядаються чинники активного і пасивного підкупу в діалектичній єдності з огляду на обопільно домовлені договірні відносини вигодонадавачів та вигодоодержувачів.

Установлено, що криміногенні фактори підкупу у сфері публічної службової діяльності є численними, багатоманітними і зумовлені трансформацією соціально-економічної життєдіяльності суспільства. Аналіз емпіричних даних на предмет криміногенних детермінант підкупу службової особи публічного права та узагальнення наукової літератури дозволив виділити такі їх групи: організаційно-управлінські, суспільно-політичні, соціально-економічні, правові, ідеологічні та соціально-психологічні. Результати дослідження дали змогу проілюструвати чинники підкупу, які є спільними для всієї системи публічної адміністрації, а також виділити специфічні детермінанти в окремих її сферах.

Проведене нами анкетування показало диференційований підхід у сприйнятті існування та відтворення підкупу у сфері публічної службової діяльності громадянами як користувачами публічних послуг та потенційними вигодонадавачами і працівниками правоохоронних органів як експертами й потенційними вигодоодержувачами. Так фахівці зазначили, що найбільш дієвими суб'єктивними чинниками підкупу є: відсутність або недостатність засобів для існування – указали 43,7% респондентів; корисливість, бажання незаконної наживи за рахунок посади – 30,4%; вплив оточуючого середовища – 15,3%; бажання допомогти у вирішенні проблеми та компенсувати витрачені сили – 10,6% та ін. У той час громадяни вказали на складність і заплутаність бюрократичних процедур – 29,8%, бажання вирішити питання в обхід закону – 25%, бажання звільнитися від відповідальності – 19,6%, значна кількість і тривалість особистих зустрічей зі службовцями – 12,8% та бажання віддячити службовцю за прийняте ним рішення – 12,8%.

У контексті вивчення детермінант підкупу у сфері публічної службової діяльності підкреслено особливу роль так званих корупційних ризиків, тобто обставин, що виникають у процесі функціонування публічної адміністрації і створюють ситуацію великої ймовірності реалізації підкупу.

У *підрозділі 2.4. «Інфраструктура підкупу у сфері публічної службової діяльності»* досліджено «кадрові», ідеологічні ресурси, організаційні форми та засоби, що обслуговують незаконну купівлю/продаж послуг службових осіб

публічної сфери, забезпечують функціональність та сприяють інституціалізації підкупу.

За допомогою аналізу кримінальних проваджень (справ), анкетного опитування та контент-аналізу офіційних повідомлень у ЗМІ щодо фактів підкупу у сфері публічної службової діяльності виділено його специфічні інфраструктурні складові та проведено їх систематизацію: 1) «кадрові» ресурси – децентралізована, але консолідована спільнота учасників підкупу; 2) організаційно-допоміжні ресурси: а) підприємства-посередники, які дозволяють через псевдогосподарську або іншу діяльність отримати та освоїти неправомірну вигоду (сплата благодійних внесків у відповідних фондах і т. ін.); б) підприємства, через які відбувається «відмивання» коштів, одержаних злочинним шляхом; в) своєрідні «фонди» фінансування поточних витрат відомства, що йдуть на відтворення та розширення корупційних трансакцій; г) підставні рахунки, відкриті на третіх осіб, для зарахування коштів та рахунки для легалізованих коштів, у тому числі і за кордоном; г) комп'ютерні та телекомунікаційні мережі, технічні засоби, що сприяють встановленню зв'язків учасників підкупу та їх конспірації; 3) ідеологічні ресурси – кримінальна психологія, деформована право- та професійна свідомість, корупційна субкультура (традиції, звички, неформальні правила, сленг та символіка), що формують спрямованість підкупу та стереотипи поведінки (навички ведення корупційних переговорів, наявність знань зацікавлених осіб про встановлені «такси» послуг чиновників тощо).

Запропоновано при здійсненні кримінологічної характеристики підкупу у сфері публічної службової діяльності, крім конкретних злочинних актів, розглядати також і навколозлочинне середовище (організаційно-допоміжні інфраструктурні складові), яке зовні не має кримінальних ознак, але містить окремий криміногенний потенціал.

Третій розділ «Запобіжний вплив на відносини підкупу у сфері публічної службової діяльності» складається з двох підрозділів та присвячений сучасним можливостям та практиці запобігання підкупу у сфері публічної службової діяльності з наданням пропозицій щодо їх удосконалення.

У *підрозділі 3.1. «Зарубіжний досвід криміналізації підкупу у публічному секторі та можливості його впровадження в законодавство України»* досліджуються особливості європейської, американської та азійської моделей протидії підкупу у сфері публічної службової діяльності.

Вивчення зарубіжного досвіду відповідальності за підкуп у сфері публічної службової діяльності свідчить про більш детальне врегулювання відповідальності за пасивний підкуп порівняно з активним. Визначальною рисою кримінального законодавства держав Західної Європи є те, що порівняно з правом США, регламентація кримінально-правових заходів протидії підкупу досить стійка без частих змін. Більшість із досліджених кримінальних кодексів країн Європи визнає кримінально караними не тільки давання неправомірної винагороди, але і її пропозицію або обіцянку. Спостерігається широке трактування предмета підкупу: окрім майнових благ або переваг, предметом

підкупу можуть бути також немайнові вигоди. Санкції до осіб, які надають неправомірну вигоду, достатньо суворі – переважно встановлені на рівні з мірою відповідальності осіб, які одержують неправомірну вигоду. Це є відображенням позиції про близькість та рівнозначність дій вигодонадавача і вигодоодержувача у механізмі підкупу, що доцільно реалізувати в українському законодавстві.

У деяких країнах передбачено самостійну відповідальність за активний та пасивний підкуп суддів та встановлено більш суворі санкції за ці діяння. Вираженою є тенденція криміналізації підкупу іноземних посадових осіб з огляду на міжнародний (транснаціональний) характер корупції.

Виявлено тенденції трансформації законодавства України та розвитку законодавства зарубіжних країн у напрямі уніфікації правового регулювання відповідно до міжнародних стандартів криміналізації проявів корупції та підкупу.

У підрозділі 3.2. «Удосконалення заходів запобігання підкупу у сфері публічної службової діяльності» досліджуються соціальні, економічні, політичні та інші аспекти нейтралізації відносин підкупу в публічній сфері службової діяльності, які корелюють із виявленими сучасними факторами.

Із метою розірвання системних, тривалих та розгалужених зв'язків учасників підкупу пропонується запровадження спеціалізованої та постійно діючої системи виявлення корупційних ризиків у сфері публічної службової діяльності, для чого необхідне розроблення єдиних стандартів і методик їх виявлення й обліку за принципом поєднання обов'язкового державного, факультативного громадського та галузевого моніторингу корупціогенних посад, корупційності окремих етапів управлінської діяльності, виконання заборон, а також моніторингу окремих елементів інфраструктури підкупу.

Обґрунтовується необхідність запровадження в Україні апробованих в окремих державах практик притягнення до відповідальності керівника державного органу за невжиття заходів щодо усунення причин корупції у відомстві, яке йому підпорядковане, адже, як свідчить практика, багато корупційних схем реалізуються завдяки мовчазній згоді або активній участі безпосереднього керівництва. За впровадження даного заходу виступило 71,2% респондентів із числа опитаних нами працівників ОВС, прокуратури та суду.

Серед превентивних заходів підкупу у сфері публічної службової діяльності пропонується розширення сфери застосування так званого «єдиного вікна» та забезпечення громадянам можливості електронного доступу до інформації й послуг органів державної влади, активне запровадження автоматизованих систем контролю розгляду документів та прийняття рішень із метою спрощення бюрократичних процедур і максимального скорочення кількості й тривалості особистої зустрічі громадянина із чиновником.

Ефективним правовим заходом запобігання підкупу у сфері публічної службової діяльності є обмеження системи імунітетів від кримінального переслідування представників органів державної влади й інших посадовців, а також конфіскація майна та інших благ, одержаних у результаті підкупу.

З огляду на особливу суспільну небезпеку посягань на авторитет правосуддя та виключну корупційну активність громадян у цій сфері пропонується та обґрунтовується необхідність доповнення розділу XVIII Особливої частини «Злочини проти правосуддя» Кримінального кодексу України статтею 375-1, яка б передбачала відповідальність за пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди судді (суддям).

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладаються найбільш важливі теоретичні положення дисертаційного дослідження кримінологічних проблем підкупу у сфері публічної службової діяльності, формулюються пропозиції щодо вдосконалення заходів з його запобігання.

1. Сучасний період розвитку держави й суспільства характеризується розшаруванням корупції на публічну і приватну сфери, якісними змінами змісту та структури корупційних відносин. На фоні посилення приватно-правових засад у регулюванні суспільних відносин, публічний сектор є найбільш уразливою сферою за рівнем та масштабами корумпованості.

2. У сфері публічної службової діяльності відбулися процеси інституціалізації підкупу, що сприяло формуванню складної самовідтворюючої соціальної системи, функціонування якої забезпечується за рахунок структурних, тривалих та повсюдних зв'язків, які опосередковують перерозподіл грошових, майнових або інших ресурсів від вигодонадавачів до вигодоодержувачів в обмін на надання законних або незаконних послуг.

3. Аналіз соціально-кримінологічної обумовленості та історичної ретроспективи підкупу у сфері службової діяльності ілюструє паралельність суспільно-політичних уявлень про його природу та стан кримінального й профілактичного законодавства, а також виокремлює тенденцію, за якою поступово законодавець приходить до такої моделі заборони підкупу, що характеризується близькістю та рівнозначністю одержання і надання винагороди. Така трансформація кримінального законодавства узгоджується з розумінням діяльності вигодонадавача як не менш важливого функціонера учинення підкупу.

4. Кримінологічне вивчення сучасного стану та тенденцій розвитку підкупу у сфері публічної службової діяльності дозволило визначити стійкі показники рівня, структури та динаміки даного виду соціальної активності за у період з 1991 по 2013 роки. Проте офіційна статистична звітність, в якій подано відомості про порівняно незначну питому вагу виявлених фактів підкупу у сфері публічної службової діяльності, та аналіз динамічного ряду відображають лише результативність роботи правоохоронних органів, тоді як дійсний стан речей свідчить про широкомасштабність корупційних відносин у формі підкупу в Україні.

5. Взаємодія учасників підкупу у сфері публічної службової діяльності є соціально-психологічно обумовленою, має кримінологічне значення та

характеризується системними, тривалими й розгалуженими зв'язками. Незважаючи на різномірну природу особистості злочинців, які беруть участь у підкупі (одна особа – спеціальний суб'єкт злочину, яскравий представник білокомірцевого типу злочинців, друга – загальний суб'єкт, добровільний або «вимушений» користувач публічних послуг), спостерігається кореляційна відповідність особистісних кримінологічних рис осіб у механізмі підкупу.

6. Найхарактернішими факторами відтворення підкупу у сфері публічної службової діяльності є: організаційно-управлінські, суспільно-політичні, соціально-економічні, правові, ідеологічні та соціально-психологічні. У контексті дослідження детермінант підкупу у сфері публічної службової діяльності визначено особливу роль так званих корупційних ризиків, що на відміну від причин та умов несуть змістовне навантаження окрім дійсної, ще й потенційної можливості реалізації підкупу.

7. Інфраструктура підкупу у сфері публічної службової діяльності представляє собою систему «кадрових», організаційно-допоміжних та ідеологічних ресурсів, які опосередковують незаконну купівлю/продаж послуг службових осіб публічної сфери, забезпечують функціональність та сприяють інституціалізації підкупу.

8. Простежується тенденція трансформації законодавства України та розвитку законодавства зарубіжних країн у напрямі уніфікації правового регулювання відповідно до міжнародних стандартів криміналізації та протидії проявів корупції.

9. Одними з найбільш пріоритетних напрямів запобігання відносинам підкупу у сфері публічної службової діяльності мають стати: впровадження у вітчизняне антикорупційне законодавство спеціалізованої та постійно функціонуючої системи виявлення корупційних ризиків на основі єдиних стандартів і методик їх виявлення й обліку; встановлення практики відповідальності керівника державного органу за невжиття заходів щодо усунення причин корупції у відомстві, що йому підпорядковане; запровадження багатофункціональних центрів у формі «єдиного вікна» та системи електронного врядування з метою усунення при наданні публічних послуг та прийнятті управлінських рішень впливу «людського фактору».

Вноситься пропозиція доповнити Кримінальний кодекс України статтею 375-1 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди судді (суддям)» такого змісту:

«1. Пропозиція чи обіцянка судді (суддям) надати йому (їм) неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди за вчинення чи невчинення суддею (суддями) в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої йому (їм) влади чи службового становища, -

карається – ...

2. Ті самі дії, поєднані зі схилянням судді (суддів) до винесення неправосудного рішення, -

карається – ...».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Цитряк В.Я. Корупція та хабарництво: проблеми визначення та співвідношення понять / В.Я. Цитряк // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. Вип. 47/ редкол.: С В. Ківалов (голов. ред.) та ін. ; відп. за вип. Ю. М. Оборотов. – Одеса: Юридична література, 2009. – С. 96-101.
2. Цитряк В.Я. Хабарництво: історико-правові аспекти соціального явища та протидії йому в Україні / В.Я. Цитряк // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. Вип. 55/ редкол.: С. В. Ківалов та ін.; відп. за вип. В. М. Дрьомін. – Одеса : Юридична література, 2010. – С. 587-591.
3. Цитряк В.Я. Зарубіжний досвід криміналізації активного підкупу/ В.Я. Цитряк // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 56. – К.: Ін-т держави та права ім. В.М.Корецького НАН України, 2012. – С.441-446.
4. Цитряк В.Я. Кримінологічний аналіз детермінант корупційного підкупу у сфері державної службової діяльності / В.Я. Цитряк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – Вип. 20. – Ч. II. – Т. 3. – 2012. – С. 77-82.
5. Цитряк В.Я. Особистісні характеристики учасників корупційного підкупу у сфері державної службової діяльності / В.Я.Цитряк // Південноукраїнський правничий часопис. – 2012 – № 4. – С. 231-234.
6. Цитряк В.Я. Культурологические и социально-психологические детерминанты коррупционного подкупа в Украине на современном этапе / В.Я. Цитряк // Закон и жизнь («Lege si viata»). Вып. 12/4. – Кишинев, 2013. – С.193-196.
7. Цитряк В.Я. Кримінологічні основи криміналізації хабарництва / В.Я. Цитряк // Правове життя сучасної України: тези доповідей Всеукр. наук. конф. (Одеса, 18-19 квітня 2008 р.). – 2008. – С. 406-408.
8. Цитряк В.Я. Проблемні питання визначення поняття корупція /В.Я.Цитряк // Кримінологія в Україні та протидія злочинності: зб. наук. ст. 2008.– С. 291-299.
9. Цитряк В.Я. Генеза та історичний розвиток поняття «корупція» / В.Я. Цитряк // Дотримання прав та свобод людини і громадянина: сучасний стан, проблеми та шляхи вирішення: Матеріали регіональної наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 грудня 2008 р.). – Одеса: Вид-во ОДУВС, 2008. – С. 46-48.
10. Цитряк В.Я. Генеза та історико-правовий аспект протидії хабарництву в Україні/ В.Я. Цитряк //Актуальні питання реформування правової системи України: зб. наук. статей за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 29-30 травня). / Уклад. Т.Д. Климчук. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2009. – С.560-566.
11. Цитряк В.Я. Підкуп службової особи як криміногенний злочин / В.Я.

Цитряк // Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (Одеса, 20-21 травня 2011 р.) / відп. ред. д-р юрид. наук, проф. В. М. Дрьомін // Одеська національна юридична академія. – О. : Фенікс, 2011. – С. 275-276.

12. Цитряк В.Я. До питання про правову природу підкупу у сфері службової діяльності / В.Я. Цитряк // Правове життя сучасної України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції професорсько-викладацького (Одеса, 20-21 квітня 2012 р.) Т.2 / Відп. ред. д-р юрид. наук, проф. В.М. Дрьомін // Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса: Фенікс, 2012. – С.324-326.

13. Цитряк В.Я. Методологічні основи дослідження детермінант корупційного підкупу на сучасному етапі / В.Я. Цитряк // Глобалізація правового пространства: міжнародний, наднаціональний, національний рівні: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Весенние юридические чтения» (25-26 июня 2012 г., Харьков, Украина). – Х.: ИФИ, 2012. – С. 134-136.

14. Цитряк В.Я. Методологічні засади дослідження детермінант корупційного підкупу на сучасному етапі / В.Я. Цитряк // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права: матер. Міжнар. наук. конф. (Одеса, 30 листопада 2012 р.) Т.2 / відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса: Фенікс, 2012. – С. 273-275.

15. Цитряк В.Я. Актуальні проблеми класифікації та типологізації осіб-учасників корупційного підкупу / В.Я. Цитряк // Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів 22-23 березня 2013 р.). – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2013. – С. 106-108.

16. Цитряк В.Я. Кримінологічні особливості учасників корупційного підкупу у публічній сфері // В.Я. Цитряк // Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії: Матеріали міжнародно-практичної конференції (м. Ужгород 30-31 березня 2013 р.). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 204-206.

17. Цитряк В.Я. Інфраструктура підкупу у сфері публічної службової діяльності / В.Я. Цитряк // Правове життя сучасної України: Матеріали Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького складу (Одеса, 16-17 травня 2014 р.) Т.1 / Відп. ред. д-р юрид. наук, проф. В.М. Дрьомін // Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса: Юридична література, 2014. – С.636-639.

АНОТАЦІЯ

Цитряк В.Я. Підкуп у сфері публічної службової діяльності: кримінологічне дослідження. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2014.

Дисертація є першим в Україні монографічним дослідженням, в якому розкривається кримінологічна сутність підкупу у сфері публічної службової діяльності як інституціолізованої форми корупційних практик в умовах трансформації сучасної сфери службової діяльності. Обґрунтовано методологічні основи даного феномену, досліджено його соціально-кримінологічну обумовленість, здійснено системне дослідження кримінологічних показників та детермінаційного механізму надання і одержання неправомірної вигоди як фіксованого прояву підкупу у сфері публічної службової діяльності, виявлено та систематизовано характерні особливості осіб – учасників зазначеного виду корупційних відносин, встановлено соціально-психологічні закономірності їх взаємодії.

Сформульовано низку теоретичних і практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення та підвищення ефективності заходів запобігання підкупу у сфері публічної службової діяльності як найбільш поширеного різновиду корупційних практик.

Ключові слова: підкуп, підкуп у сфері публічної службової діяльності, злочини у сфері службової діяльності, корупція, корупційна злочинність.

АННОТАЦИЯ

Цитряк В.Я. Подкуп в сфере публичной служебной деятельности: криминалогическое исследование. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2014.

Диссертация является первым в Украине монографическим исследованием, в котором раскрывается криминологическая сущность подкупа в сфере публичной служебной деятельности как институционализированной формы коррупционных практик в условиях трансформации сферы служебной деятельности. Установлено, что в современных условиях подкуп в сфере публичной служебной деятельности является основной наиболее распространенной формой проявления коррупции и представляет собой сложный самовоспроизводящийся феномен, функционирование которого обеспечивается за счет системных, длительных и разветвленных связей,

опосредующих куплю/продажу услуг служебных лиц публичной сферы деятельности.

Исследована социально-криминологическая обусловленность подкупа в сфере публичной служебной деятельности, которая иллюстрирует параллельность общественно-политических представлений о его природе и состояния уголовного, профилактического законодательства, а также выделяет тенденцию, в соответствии с которой законодатель постепенно приходит к модели запрета подкупа, характеризующегося близостью и равнозначностью получения и предоставления выгоды.

Проведено системное исследование количественных и качественных показателей предоставления и получения неправомерной выгоды как фиксированного проявления подкупа на основании официальных статистических данных и альтернативных источников. По его результатам установлены тенденции устойчивого уровня данной разновидности социальной активности. В структуре подкупа в сфере публичной служебной деятельности определено наибольшее распространение такого рода коррупционных практик в сферах правосудия, правоохранительной и контрольно-надзорной деятельности, медицине и здравоохранении, сфере предоставления публичных услуг.

Выявлены и систематизированы личностные характеристики участников отношений подкупа в сфере публичной служебной деятельности, изучены социально-психологические основы и криминологическое значение их взаимодействия.

Проанализированы факторы возникновения и воспроизводства коррупционных практик в сфере публичной служебной деятельности, проведена их систематизация, что позволило выделить организационно-управленческие, общественно-политические, социально-экономические, правовые, идеологические и социально-психологические детерминанты.

Исследована инфраструктура подкупа, представляющая собой систему «кадровых», организационно-вспомогательных и идеологических ресурсов, опосредующих незаконную куплю/продажу услуг служебных лиц публичной сферы, способствующая функциональности и институционализации подкупа.

На основании результатов исследования предложены теоретические и практические разработки усовершенствования мер предупреждения и предотвращения подкупа в сфере публичной служебной деятельности как наиболее распространенной разновидности коррупционных практик.

Ключевые слова: подкуп, подкуп в сфере публичной служебной деятельности, преступления в сфере служебной деятельности, коррупция, коррупционная преступность.

SUMMARY

Tsytriak V.Y. Bribery in the sphere of public official activity: Criminological Research. – Manuscript.

The Thesis for a Candidat of Law Degree on speciality 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal-Executive Law. – National University “Odessa Law Academy”, Odessa, 2014.

The Thesis is the first monographic research in Ukraine which discloses criminological essence of bribery in the sphere of public official activity as institutional form of corruptional relations under the conditions of transformation of official activity sphere and anticorruption legislation. Methodological foundations of the given phenomenon have been grounded, its social and criminological causality has been examined, system research of criminological indicators and deterministic mechanism of bribery in the sphere of public official activity has been done, typical peculiarities of persons – participants of the indicated type of corruption relations have been identified and systematized.

A number of theoretical and practical recommendations directed at improvement and increase of effectiveness of prevention measures of bribery in the sphere of public official activity as variety of corruption practices has been formulated.

Key words: bribery, bribery in the sphere of public official activity, crime in public official activity, corruption, corruptional criminality.